

KÜLTÜR BAKANLIĞI
HALK KÜLTÜRLERİNİ ARAŞTIRMA ve GELİŞTİRME
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI: 164
SEMİNER, KONGRE BİLDİRİLERİ DİZİSİ:34

IV. MİLLETLERARASI
TÜRK HALK KÜLTÜRÜ KONGRESİ
BİLDİRİLERİ

I. CİLT
Genel Konular

HALK KÜLTÜRÜ-KİTLE KÜLTÜRÜ FARKLILAŞMASI

Prof. Dr. Orhan TÜRKDOĞAN
(Türkiye)

"Halk" sosyolojik bir oluşumdur. Her şeyden önce, "devlet" kavramıyla gerçek kimliğini kazanmıştır. Bu anlamda "**halk** ve **devlet** bilinçli olarak birbirine bağlı düşünen ve karar veren insanların fikri yaratmasıdır". Bu oluşumda, coğrafi etkenler kadar, doğuştan kaynaklanan yetenekler de rol oynarlar.

Türk sosyoloji geleneğinde, **halk** kavramını yorumlayan, ona sosyolojik bir biçim veren Ziya Gökalp'tir. Gökalp'in bu görüşleri günümüzde de özelliğini korumaktadır. Gökalp, toplum yapısını **halk** ve **aristokrasi** olmak üzere iki tabakada düşünmektedir. Aynı şekilde, Batı'da aristokratlar yüksek tabakadan, halk ise orta ve aşağı tabakadan sayılırlar. Bu toplumlarda yüksek seçkinler, "halk"tan az okumuşlarla hiç okumamışların tabakalarını kastederler. Bu anlamda, "halk sınıfı"ndan, "halk şiiri"nden, "halk edebiyatı"ndan, "halk zevkinden", "halk elbisesi"nden ve "halk kültürü"nden söz açılabilir. Böyle bir sınıflamada, halkın bütünü düşünülmüş değildir. Düşünülen şey sade **orta** ve **aşağı** tabakadır. Görülüyor ki, sosyolojik literatürde, halktan anlaşılan daima sosyal bir bütünün parçasıdır. Hiçbir zaman bir bütünün kendisi düşünülemez.

Gökalp de, halk ve aristokrasi tabakalaşmasını "kültür" ölçeği ile belirlemiştir. O'na göre; halk, kültürün yaratıcısıdır. Millî kültür de halkın eseridir. **Tehzib** adını verdiği işlenmiş kültür de aristokrasinin ürünüdür. Böylece, Fransızca "culture" kavramının Gökalp sosyolojisinde biri hars(millî kültür), diğeri de tehzib(işlenmiş kültür) olmak üzere iki anlamı vardır. Millî kültür ile işlenmiş kültür arasında iki önemli fark vardır ki, bunlardan birincisi millî kültürün **demokratik**, işlenmiş kültürün ise **aristokratik** olmasıdır. İkinci fark, bir insan millî kültürünün tesiri ile, belki de yalnız kendi milletinin kültürüne değer verir. Fakat işlenmiş kültüre sahipse-yani aristokrat tabakaya mensupsa-başka milletlerin kültürlerini de sever ve onların lezzetlerini de tatmaya çalışır.

Millî kültür, halkın geleneklerinden, yapageldiği şeylerden, sözlü ve yazılı edebiyatlarından, estetik ve ekonomik ürünlerinden ibaret olduğu için bu güzel şeylerin hazinesi Gökalp'e göre **halktır**. **İşlenmiş kültür** ise yalnız yüksek eğitim görmüş; yüksek bir terbiye ile yetişmiş hakiki aydınlara mahsustur.

"Kültür Değişmesi" adlı eseriyle Türk sosyolojisi ve antropolojisinde önemli bir yer tutan Mümtaz Turhan ise, Gökalp'i hatırlatacak tarzda ikili bir kültür ayırımını ileri sürmektedir. O'na göre, "Türkiye'de birbirinden oldukça farklı iki ayrı kültürü temsil eden iki esas

topluluk vardır. Bunlar şehirlerde, bilhassa büyük şehirlerde yaşayan insanların ve aydınların da katıldığı ve temsil ettiği **şehir** veya **aydın kültürü**, öteki de küçük kasaba ve şehirlerin de dahil olduğu geniş halk kitlelerinin ve köylünün temsil ettiği **halk kültürüdür**". Turhan'da rastladığımız **şehir** veya **aydın kültürü** ve **halk kültürü** farklılaşması Gökalp'çi geleneğin bir devamıdır.

Biz de, bu incelemede halk kültürü olarak; **köylü, kasabalı** ve **kentlerde** yaşayan-üst zenginler ve aydınların dışında-geniş toplulukları düşünüyoruz. Büyük toplumun belirli bir kesimi **halk kültürü** kategorisi içinde ele alıyoruz. Halk kültürünü temsil eden topluluklar **sürekliliğini** koruyan ve **tarihî kültür miraslarıyla** beslenen **statükocu** topluluklardır.

1900'ler sosyolojisinde yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanan kitle kavramına gelince, daha ziyade, Batı toplumlarının demokratikleşme ve ferdiyetçilik süreci sonucu, bir takım yasal haklar kazanan kalabalıkların basın, radyo vb. iletişim araçlarıyla da etkileşiminin bir ürünüdür. **Kitle, tarihiliği ve sürekliliği** olmayan **protestocu** niteliğe sahip oluşumlardır. Kitleler, ya düzenden memnun olmayan veya kitle iletişim araçlarının etkisiyle şartlandırılan kalabalıklar olması nedeniyle "toplumu nasıl yıkabilirim, düzeni nasıl değiştirebilirim ve dilediğim tarzda nasıl hareket edebilirim" endişesi içindedirler. Bu yüzden sürekli "**kompro teorisi**" oluştururlar.

Ülkemiz şartlarında, statükocu olmayan, potansiyel protestolarla yüklü bu akıcı (seyyal) gruplar daha ziyade **gençlik, gecekondu** ve tüm **emekçilerin** katıldığı kalabalıklardır. **Kitle kültürü** de **halk kültürü** gibi, bir toplumun bütününe temsil etmemektedir. O da toplumun bir parçasıdır.

Görüldüğü üzere, Türk sosyolojisi 1900'lerden itibaren **halk kültürü, aydın kültürü** farklılaşmasına sahiptir. Bu hiç değilse Gökalp sosyolojisinin temel özelliğini teşkil eder. Aynı dönemde Batı sosyolojisinde de kitle toplum, kitle insan ve bunların oluşturduğu dünya görüşü, hayat felsefesi, inanç ve değerler sistemini belirleyen teorilere raslamaktayız. Bu dönemin tarih felsefesine damgasını vuran kişiler-Nikolay Danilevski, Oswald Spengler, Arnold Toynbee, Nikolay Berdyaev ve Walter Schubart büyük ölçüde kitle kültürünün uygarlığımızı tehdit ettiği gerçeğine dikkatlerimizi çekmişlerdir. Ünlü İspanyol düşünürü Jose Ortega Y. Gasset ise "Kitlelerin Ayaklanması" (1930) adlı eseriyle kitle kültürünün 20. yüzyılın bir ürünü olduğunu ve uygarlığımızı tehdit ettiğini vurgulamıştır.

Kitle kültürü; sanat, estetik, din, felsefe ve sosyoloji alanlarında daha önceki çağların düşünce sistemlerini geri plâna iterek büyük çapta ideolojilere, sosyal hareketlere ve materyalist öğretilere açık yönelim biçimlerini ortaya koymuştur. Batı dünyasını istila eden kapitalizm ve Doğu Avrupa'ya damgasını vuran komünizm, Birinci Dünya Savaşı sonrası faşizm ve nazizm ideolojilerinin oluşumunda kitle kültürünün önemli desteği olmuştur. Çoğu ülkelerde, eğitim sisteminin siyasî ideolojilerin güdümüne girmesi, doktriniyel bir dünyada **Lenin'in "eğitimin siyaset dışı kalamayacağı"** tezini ileri sürmesi,

milyara yaklaşan komünist dünyanın ideolojik şartlandırma havuzunda büyümesini sağlamıştır. Böyle bir şartlandırma tarzı, klasik eğitim sisteminin kenara itilmesine, yerine **çıkarıcı, materyalist, hesap ve tekniğe dayalı**, sanat ve hümanist bilimlerin daha az saygınlığı ve daha az desteğe mazhar olduğu, yeni bir zihniyetin geçmesi anlamını taşır.

1800-1900 yılları arasında gelişen hızlı sanayileşme süreci ve teknoloji çağı, kırsal alanlardan kentlere dolup taşan-Marks'ın "kapitalizmin yedek ordusu" adını verdiği insan selini (Lumpen proletaryayı) oluşturmuştur. Büyük kentlerin yarım yüzyıl içinde on katı kadar büyümeleri, fabrikaların bu insanlarla dolup taşması yeni şekilsiz (informel) bir topluluğun ortaya çıkışını hazırlıyordu. Buna, bazı Avrupa ülkelerinde, özellikle İngiltere'de **köylülerin liberalizasyonu** diye ifade edilen yeni yasaların çıkması da eklenince, sanayileşme-kentleşme süreci en yüksek düzeye yükselmiştir. Böylece, kitle kültürünün malzemesi her gün biraz daha büyüyen kentlerin **yığınlaşması** veya **doluluk** olayı dediği şey de burada karşımıza çıkmaktadır: "Kentler artık insan dolu, evler kiracı dolu, mal sahibi dolu, parklar gezen dolaşanlarla dolu, doktor muayenehaneleri hasta dolu, plajlar yüzenlerle dolu"...

Kitle-toplum böyle oluşmaktadır. Bunlar aslında küçük gruplar gibi belirli bir amaç ve ilkeler etrafında birleşme ve rasyonel karar alma yetkisine de sahip olmadıkları için şekilsiz, akıp giden bir su gibi çerçevesiz, hedefsiz oluşumlardır.

Kitle-toplum, aslında kitle-insanların istatistiği bir yığılmasıdır. Zevklerde, dünya görüşlerinde, hatta sosyal tercih ve kararlarında yeknesak ve standart bir kimliği ortaya koyarlar. **Gasset**'in yerinde teşhisiyle: "Bir makineyi çalıştırmak için içine yağ konulduğu gibi bunlara da fikirler dıştan aşılır"...

Günümüz **enformasyon çağı**nda kitle kültürünün durumuna gelince, bu da bir yanda totalite ideolojilerin yıkılması ve demokratikleşme sürecinin başlaması sonucu, ferde büyük sorumluluklar yüklerken, öte yanda hakim kültür odak noktalarının-telekomünikasyon, bilgisayarlar, video, TV, radyo, basın ve benzeri iletişim araçları kanalıyla-kitleleşmeyi derinden etkileyecektir. Yeni teknolojiler **kollektiviteyi** yıkarak evrensel katılımı hızlandıracaktır. Batılı değer yargıları, dünyamızın dört bir yanında enformasyon çağının ürünleriyle, kitleleşme bilincini hızlandıracaktır. Naisbitt'in isabetli teşhisiyle: "Milletlerarası moda, yiyecek değiş tokuşu, fast food (hazır yiyecek), big mac, hamburger, coca cola gibi mutfak kültürü, benetton, esprit, laura ashley, habitat couran's, ikea" sadece mutfağa yönelik kültür yaşantımızda evrenselliği sağlayacaktır. **Evrenselleşme ve özgürleşme, kitlelerin globallaşmasında** etkin güçler olarak karşımıza çıkacaktır. Ferdietçi eğilimler, katılımcı demokrasi biçimleri toplum katlarında kitlelerin doyum sağlayacağı komplo teorilerine daha da açık olacaktır. Bu nedenle **kitle kültürü, halk kültürü** karşısında sosyolojik perspektiften hayati önem kazanacaktır. Bu da, bizim, **halk kültürü- kitle kültürü farklılaşması** dediğimiz sürecin, Türk toplumu açısından yorumlanması gerçeğini gündeme getirir.

Kitle-insan, sosyolojik bilgilerin ışığı altında bir takım özelliklere sahiptir. Bunların en belirginleri şöyle sıralanabilir: 1) **Anonim oluşları**. Ferdi davranış ve özellikler, herkesi yakalayıp sürükleyen ve ancak içgüdü niteliğinde bulunan tutkuların seli altında geriye atılır. 2) **Duygusalılık**. Aklın yerini duygular ve içgüdüler almaktadır. Bundan dolayıdır ki, kitlelerin çok büyük olan etkilenme ve etkileme güçleri toplumdaki heyecan ortamına bağlıdır. Ayaklanma sırasında demagoglar ve liderler bu mekanizmayı çalıştırmaya büyük önem verirler. 3) **Aklı denetimin erimesi**. Kitle içine girince fertlerin aklı, gruptakilerin en alt seviyesine düşer. Kitleye katılan kimseler, ne olursa olsun kendini en aşağı zekâ düzeyine ayak uyduracak, sürüklenerek mantıktan da ve denetimden de vazgeçecektir. 4) **Kişisel sorumluluğun yok olması**. Herkesin kişisel tutkularının denetimini yitirdiği kitle içinde fertler de sorumluluk duygularını kaybederler.

Görülüyor ki, kitle kültürünün öznesi **yiğınlar** veya **kalabalıktır**. Başka bir ifadeyle, **kitle** veya "**insan-kitle**"dir. Oysa kültürün öznesi **fert** ve **özgür kişiliktir**. Bu yüzden, insanın ruhu, kitlenin ise sadece ihtiyaçları vardır. Her kültür insanın yücelmesi, mükemmelleşmesi sürecini yansıttığı halde, kitle kültürü ihtiyaçların doyurulmasına yöneliktir.¹ Horkheimer'in belirttiği üzere: "Kültür ferdileşmeyi hedef alıyor, kitle kültürü ise, ters yönde ahlaktan ve hatta kültürden ayrılıyor. Çünkü kültür, kitlenin değil, halkın yaratmasıdır. Hatırlanacağı üzere, Gökalp, bu anlamda halkın kültürüne milli kültür diyordu. Çünkü, kültürün yaratıcısı halktır, kitle değildir. Kitle kültürü öğretir, yayar, eğitmez. Manevi değerlerin seri halinde imalatıyla, kopyalarla, zevk ve değerlerden yoksun ürünlerle ve ferdiyete karşı ilgisizliğiyle, o bizleri kişisizleşmeye götürür. Böylece, "Hâkim kültürden farklı olarak kitle kültürü yeknesaklığa eğilimiyle insan hürriyetini daraltır. Oysa, hürriyet yeknesaklığa, hatta standartlaşmaya karşı koymak demektir".

Kitleleşme, gelenek ve törelerin koruyucu, yön verici ve yönetici çerçevelenmiş yapısını kırarak, ferdi kalabalıklar içinde yalnız bırakmıştır. Kitle-toplumunda, kendini sosyal bir boşlukta hisseden, bunun tedirginliğini yaşayan insanlar, kitleleşmeye doğru kaymaktadır. Muazzam örgütler, bürokratik yönetim biçimlerinin baskıları, tek insanı, kişisel görüşü olmayan alelade bir sayı, anonim bir varlık haline getiriyor. Böylece, İzzet Bekoviç'in yerinde teşhisiyle: "Ferdî davranış ve özelliklerin yerini, herkesi yakalayan sürükleyen ve ancak **içgüdü** ve **tutkuların** seline kapılan anonimlik yanında, aklın da yerini duyguların aldığı liderler ve demagogların peşinden sürüklenen kitle-insan sahneleri doldurmaktadır". Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın bir biçimde söylenildiği gibi, "farklı olmak adaba aykırıdır" dövizini artık ön plâna geçiyor. Kitle, farklı olan her şeyi, mükemmel olan her şeyi, kalifiye ve seçkin olan her şeyi, ferdi bile altında ezmektedir.

Bu durumu ile kitle kültürü, "millî kültürümüzü" düşündürücü bir biçimde tehdit edebilir mi? Önemli olan bu hususun tartışma konusunu yapmasıdır. Kitle kültürü, enformasyon çağının uygulamalarıyla güç kazanırken halk kültürünün durumu ne olacaktır? Bu hu-

¹ Kitlenin bu doyumsuzluğundan ötürü H. Marsuce **tek boyutlu insan** kimliğini kullanmaktadır.

suslar, Türk sosyolojisinin yeni uğraşı alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk kültürü örgütsüzdür, biçimlendirilmemiştir, bu yüzden daha fazla kitle kültürünün saldırılarına açıktır. Bu gerçeği yeni boyutlarıyla gözleyebiliriz. Söyle ki, kitle kültürü günümüzde bir **yan-kültür** alanı olarak mı, yoksa **karşıt-kültür** alanı olarak mı ele alınmalıdır? Her şeyden önce, bu "kitle kültürü"nden ne anladığımıza bağlıdır. Yorumlar, bakış açıları, kitle kültürünün; **gençlik kültürü**, **yoksulluk kültürü**, hatta **zenginlik kültürü** gibi problem alanları oluşturduğu noktasında toplanmaktadır. O halde, kitle kültürü bir **karşıt kültür** alanıdır. Bu yüzden, öteki karşıt kültür alanları gibi hâkim kültürü (millî kültürü) tehdit etmektedir, diyebiliriz.

Kitle kültürü, çağdaş kapitalist toplumlarda ilkokuldan itibaren, uygulanan eğitim sistemiyle, gençleri; ekonomi politığe uygun olarak, kıran kırana bir yarışmanın içine sürükler. Bu yüzden fert kişiliğini yaşayamaz, sürekli maddî değer ve kalıplar içinde girişimlerde bulunur. Bu da, çocukluğundan itibaren ferdi, "vahşice bir yarışma" sürecinin içinde biçimlendirir. Böyle bir durumda, John Huizing çağdaş insanın daha olgunlaşmamış, çocukça, yani erginlik çağının ruhi derecesine uyan bir tarzda davranacağını ileri sürerek, bunun en iyi belirtilerinin: "Bayağı eğlenceleri, büyük sansasyonlara ihtiyaç duymaları, kitlesel resmî geçitleri ve sloganlara yönelik eğilimleri, gerçek esprinin yokluğu, değersiz adı yayınların yayılışını ölçüsüz nefret, sevgi veya eleştiri ve övme parolaları gibi görüntüler olduğunu" söyler. Böylece, kitlelere yönelik çocuğumsu davranış biçimi diye ifade edilen "**puerilizm**" aslında patolojik bir ruh haletini ortaya koyuyordu. Puerilizmin hâkim olduğu bir toplumda, Weber'in "**kapitalizmin ruhu**" diye belirlediği **Protestan ahlâkı** ve değerlerinin yavaş yavaş yok olduğu, yerine Keynes'in "**hayvanî kapitalizmin ruhu**" biçiminde yorumladığı sömürü zihniyetinin geçtiği görülür.

Gerçekte, Huizing'in puerilizmi, kitle kültürünün en anlamlı ifadesini ortaya koymaktadır: Zevklerde bayağılaşıma, demokrasi-gazete ve kitle dergileriyle halkın zihni yaşantısında "kitap okuma" alışkanlığının atılması, basın-kitle eğitim ve kitle propagandası yoluyla fertlerin giderek daha az düşünmesi ve basının-kitle araçlarının (TV ve radyo, telekominikasyon gibi) sunduğunu giderek daha çabuk kabul etmesi, stadyomda bacağın aklın zaferinin yerini alması kitle-toplumun özelliklerini oluşturur. Daniel Belle, "Kapitalizmin Çelişkileri" adlı eserinde, sisteme yönelttiği eleştirileri şöyle açıklıyordu: "...1950'lerde Amerikan kültürü oyun, eğlence, gösteriş ve zevk gibi birinci derecede hedonistik nitelik arzeden bir kimliğe dönüşmüştür. Hedonizmin dünyası da aslında modanın, fotoğrafın, reklamın, televizyon ve pop müziğinin dünyasıdır. Bu "**pop kültürü**"nün ikonografisi kapitalist hayat tarzından kaynaklanıyor. Ev eşyaları, sinema, hamburger ve coca cola gibi yiyecek ve giyecekler, Amerikan kapitalizminde, işin Protestan kutsiyetinde kök salmış ahlâki mükâfat sistemine dayalı geleneksel yasallığını yitirmiş olması neticesidir. Bu sistem, yerini madde ve lüksü vadeden hedonizm² terkmiştir."

Aynı şekilde, bir diğer günümüz batılı düşünür Allan Bloom da, "Silâhını Yitirmiş Ruh: Genel Kültürün Çöküşü Üzerine Bir Deneme"

adlı bir incelemesinde: "Günümüzde Batı toplumlarında kültürün bir tüketim maddesi haline geldiğini, çağın insanların kullandıkları **hayat tarzlarının, ideolojilerin, değerlerin ve karizmaların** da boş kavramlardan ibaret olduğunu"leri sürüyordu. Bloom'a göre, Batı gençliğinde sevgi kaybolmuştur. Fikirlerin ve duyguların bu genel çöküşüne bir başka delil ister misiniz? Bir erkekle bir kadın arasındaki münasebetler bundan böyle hep **ilişki** sözü ile ifade edilir olmuştur. **Aşk** kelimesi unutulmuş, yerini **aşk yapmak** almıştır.

"Netice gözlerimize batarcasına ortadadır: Ne suçluluk duygusu ne haya... Cinsellik konusunda çocuklara daha erginleşmeden her şey ayrıntılı olarak öğretiliyor. Üniversite öğrencileri kızlı erkekli birer şirket oluşturmuşlar. Evlenmiyorlar, ama evliymiş gibi yaşıyorlar... Eş ve servis dahil bir daire kiraladık diyorlar..."

"Her şey, her şeyden kopmuş durumda... Başvurulacak kaynak kalmamış alabildiğine bir özgürlüğün sonunda akıllıca şeylerin ortaya çıkacağı söylenemez... Demokrasinin dramıyla yüzyüzeyiz. Batı aşırı hoşgörünün kurbanı oldu..."

Batılı sosyologların "**culturati**" dedikleri kitle -toplumun en dinamik unsurunu oluşturan bu "gençlik kültürü" bir karşıt kültür alanı olarak bizim toplumumuzda da filizlenmektedir. Bunda kapitalist sistemin dünya görüşü ve hayat tarzının önemli etkisi olmuştur. Batı teknolojisi ve telekomünikasyonunun arka plânındaki, **kültür değerleri**, kültür önermeleri, kültür inançları ve kültür normları gibi kapalı davranış biçimlerinin bir "şok" etkisiyle toplumumuzu bombardıman etmesi, özellikle **culturati** diye ifade ettiğimiz gençlik bunalımının nedenini oluşturur. Dışardan kaynaklanan bu **gençlik kültürü**, aynı zamanda bir **karşıt-kültür** alanı olarak millî kültürümüzü yozlaştırmaktadır.

Karşıt kültürler, genellikle çelişkili ihtiyaçların uzlaşması biçiminde ortaya çıkmaktadır: Anne ve babadan özerk, farklı olma ve bunu dışa vurma ihtiyacı yanında, aynı zamanda aileyle özdeşliği sürdürme eğilimlerine yönelme de gençlerde belirlenen bir diğer ihtiyaç olarak belirmektedir. Bu tür çelişkili yaşantılar, gençlerin kullandıkları üsluplar, müzik türleri, partal giysiler ve lümpen pozlar, düzenledikleri stilistik karnavallar, dudakları boyalı oğlanlar kitle kültürünün dışa yansımalarıdır. Bu oluşum, aynı zamanda, kitle-kültürünün; yabancılaşma sürecini sembolleştirmesi, dil, üslup, müzik ve sanat etkinlikleriyle toplum değerlerine karşı koyması, Punklar, Modlar, Dazlaklar (Skinhead), Bowie'ler, Glitter ve Rocker'ler, Teddy Boys'lar türü **culturati** örneklerini oluşturmak suretiyle profan (bayağı) kültüre dönüşümü sağlarlar.

Kısacası kitle kültürü, insanları; zevklerde, dünya görüşlerinde, hayat tarzlarında, yaşama stilinde, konut ve yerleşim biçiminde, giysilerinde, eğlence ve oyunlarında, evlerinin donatım plânında, okutduğu kitap, kullandığı yiyecek türlerinde hemen her şeyde kendine özgü bir yapılaşmaya doğru yönlendirmiştir... **Hemen her şeyde bir "ikonoklazm" diyebileceğimiz "eşya" ve "zevk" fetişizmi ile karşı karşıyayız.**²

² Marshall McLuhan, The Mechanical Bride: Folklore of industrial Man, 1951

Görülüyor ki, kitle kültürü-sosyologların da belirttiği gibi-kapitalizm tarafından imal edilen ideolojik cihazların bir yapıcısı olmuştur. Komünizm ideolojisi de aynı şekilde bir **popülist** dünya görüşü ileri sürmek suretiyle **proletarya** kültürü yaratmaya çalıştı. Böylece, **yaratıcı** olan halk kültürünü öldürdüler. Bunu, ünlü Sovyet romancısı Vladimir Sorokin, tıpkı Mao'nun kültür devriminde görüldüğü gibi, komünizmin Rus insanını nasıl geçmişinden kopardığını dile getirerek şöyle açıklıyordu:"... Sovyetler Birliği o tek tük ortadan kalkmış hayali, mitolojik devletlerden biridir. Niçin mitolojik? Çünkü bu devlet yetmiş beş yıldır bir ütopyaya şekil vermeye çalışıyor. Resmî doktrininin etkisiyle Sovyet insanı şimdiki zaman kavramını yitirmiştir. Onun ancak bir gelecek ümidi vardır, bir de geçmişinin hatıraları. O yüzden bilmem dikkatinizi çekti mi, **eşya kültürü** yoktur. Arabadan dolmakaleme kadar bütün eşyalar korkunç ve sevimsizdir. Bu eşyalar sanki insanlar için değil de, bilmem hangi düşünce için imâl edilmişlerdir..."

Halk kültürü bir **nitelik** çerçevesi oluşturduğu halde, **kitle kültürü** daha ziyade **nicelik-yığın** kavramıyla belirlenir. Bu nedenle, bir şey yapma, bir şey üretme bunları bir tarih bilinci içinde muhafaza etme gibi eğilimleri temsil eden halk kültürü karşısında, kitle kültürü, sürekli bunlara karşı koyma ve düşünceleri doğrultusunda yönlendirme çabası içindedir.

Ülkemizde, **nicelik** temsil eden bu kitle toplumu oluşumunda gecekondulaşma sürecinin payı büyüktür. Bugün birçok kentlerde gecekondulaşma ana nüfusun yarısından fazlasını teşkil eder. Gecekondulaşma, aynı zamanda, kırsal alanlarda yaşayan "köy ve kasaba" kökenli millî kültür taşıyıcılarının, kentlerde-belirli süreler içinde-yozlaşarak kitle kültürü taşıyıcılarına dönüşümü sürecidir de... Köylerden, kasabalardan ana kentlere yığılan insan selinin, kısa zamanda bir "**kültür şoku**" ile dayanışma çerçevesi veya idrak alanı bir sadmeye maruz kalıyor, sersemliyor... Sonra yavaş yavaş köy ve/veya kasabadan taşıdığı millî, tarihî kültür değerleri ve inanç sistemleri bu yeni ortamda sosyo-ekonomik nitelikli tektonik hareketlerle temelinden sarsılıyor. Oysa, köyler-kasabalar bu çarpık kentleşme anaforu içinde sürüklenmeseydi, kendi kültür sahalarında kültürel sürekliliği ve yaratıcılığı nesilden nesile aktarabilecekti. Büyük kentlerin **çekiciliği** ve kırsal alanların **iticiliği** giderek köy ve kasabaların boşalması, bunun da halk kültürü denilen sosyolojik olgunun tüketilmesi anlamına gelmektedir. **Millî kültürü besleyen, geliştiren gecekondulaşma değil, köylülük ve gelenekli-kasaba duygusudur. Gecekondulaşma millî kültürden sapmanın bir görüntüsüdür...** Yoksulluk-yan kültürü bu ortamda gelişir. **Yoksulluk kültürü** aslında millî kültürün kaynağını teşkil eden köylülük ve gelenekli kasaba duygusunun (küçük toplumun) kent potasında erimesi olgusudur... Bazı araştırmacıların iddia ettikleri gibi, "gecekonduların, köylerden miras olarak taşıdıkları halk kültürünün dinamik ve demokratik ruhu ile şehir kültürünü mezcetmek suretiyle geleneksel şehire yeni bir biçim ve özellik vererek millî kültürü yaratmada önemli bir etken olduğu" tarzındaki görüşlerine katılmak mümkün değildir. Tam tersine, gecekondulaşma büyük kentlerin sayısız sorunları karşısında değil

çözüm aramak, uyum sağlamak yerine **yoksulluk kültürü** diyebileceğimiz adacıklar oluşturmak suretiyle milli kültürle bütünleşmeyi güçleştirmektedir. Gecekondulaşmanın, bir iki kuşak içinde oluşturduğu **yoksulluk kültürü, yoksul kimseler arasında bir kültürel hayat tarzı olarak şekillenir. Bu nedenle yoksulluk kültürünü yoksulluk olgusundan ayırmak gerekir.** Bu durumda, yoksulluk kültürü köklerden gelen kültürel taşıyıcılığa bile fırsat vermez. Yoksulluk kültürünü oluşturan etkenler, fertlerin kalabalık yerlerde kümelenebilmesi, bir **gecekondu kuşağı** oluşturması, alkolizm oranının yüksek olması, sık sık kavgaların yapılması, erkeklerin karılarını dövmesi, nikâhsız yaşamaları, hırsızlığın artması, cinayet ve fuhuşun yükselmesi, yöneticilere ve yasalara güvensizliğin artması sürecinin ötesinde, içinde bulunduğu şartlardan kurtulmak için **empati** kazanamaması ve bunları bir alın yazgısı olarak kabullenmesidir. Bu durum, bazı gecekondu araştırmacılarımızın "**köy kültürü ile şehir kültürü**" arasında kültür taşıyıcısı olarak belirledikleri gecekondulaşma sürecinin kimliğinde önemli bir boşluk meydana getirir. Gecekondulaşma, hem halk kültürünün tüketilmesi, hem de kentlerde bir yığılmayı oluşturduğu için kitle kültürünün oluşması anlamını taşır. Kısacası ana çizgileriyle sıraladığımız bu etkenlerden ötürü milli kültürümüz yani halk kültürümüz, hoşgörü sınırlarını zorlayan kitle kültürünün tehditi altındadır. Bu da, sosyolojik açıdan **milletleşme** kimliğinde yarılmalara sebep olabileceği gibi, aynı zamanda halk kültürünün tüketilmesi anlamını da taşır.